
Doporučení pro výzkum v době mimořádných opatření v souvislosti s Covid-19

Současná mimořádná opatření ovlivňují realizaci řady (nejen) společenskovedních projektů. Omezení s nimi spojená mohou vést k nutnosti revidovat jak výzkumné otázky a záměry, tak i techniky sběru dat, zejména pokud součástí sběru byla přímá interakce s účastníky/účastnicemi výzkumu.

Pro řadu výzkumných projektů mohou mimořádná opatření znamenat úplné přerušení sběru dat. Řešitelé/řešitelky některých projektů ale mohou také zvažovat jejich transformaci do online podoby.

Rádi bychom se v tomto vyjádření zaměřili na vybrané etické aspekty online rozhovorů, upozornili na možná úskalí online dotazování a nabídli snad i vhodná doporučení.

I. Zajištění bezpečného prostředí a soukromí účastníků/ účastnic

V online prostředí je obtížnější zajistit pro rozhovor **bezpečné, soukromé, nikým a ničím nerušené prostředí**. Výzkumníci a výzkumnice by se měli snažit o vytvoření co nejbezpečnějšího online prostředí alespoň v následujících ohledech:

- ujistit se, že účastník/účastnice výzkumu má možnost zajistit si po dobu rozhovoru soukromí, bezpečí, nerušenost a klid,
- poskytnout účastníkovi/účastnici výzkumu prostor pro výběr dne a času rozhovoru,
- poskytnout účastníkovi/účastnici výzkumu podporu při výběru místa s ohledem na bezpečí, nerušenost a ochranu soukromí, např. zajistit, aby nedošlo prostřednictvím kamery ke zveřejnění něčeho nechtěného (rodinná fotografie), rušení dalšími členy/členkami domácnosti či narušení bezpečí přítomností dalších osob (citlivé údaje a citlivá témata).

II. Zabezpečení důvěrnosti sdílených informací

Výzkumníci/výzkumnice by měli usilovat o zaručení důvěrnosti a ochrany sdělovaných informací. Zároveň ale mají jen minimální kontrolu nad místem, ze kterého vedou účastníci/účastnice rozhovor a nad technologiemi, které jsou pro komunikaci používány.

V rovině technologií je třeba

- zvážit možná rizika využívání samotných komunikačních technologií, jež jsou vlastněny a provozovány třetí stranou, a to vzhledem k tématu výzkumu a typu aktérů/aktérek, kteří/které mají být do výzkumu zahrnuti,
- komunikační platformy, které budou využity pro rozhovory, a místa, kde budou data ukládána, volit s přihlédnutím k licenčním podmínkám. O licenčních podmínkách a riziku možného zneužití je třeba informovat účastníky/účastnice výzkumu (např. připomenout, že data, která výzkumníkům/výzkumnícím poskytnou, mohou být za určitých podmínek přístupné třetím stranám),
- je vhodné pro každou výzkumnou studii vytvořit nové účty v rámci využívaných komunikačních platform – tedy nevyužívat soukromé a ani institucionální účty výzkumníků/výzkumnic a doporučit participantům/participantkám zřízení jednorázového účtu, který bude využit jen pro komunikaci v rámci výzkumu. Po skončení je třeba takové účty opět zrušit a online údaje a data z nich odstranit,
- pečlivě uvážit volbu online úložišť, kde budou data (nahrávky, dokumenty, informované souhlasy, emailová komunikace, atd.) ukládána, formy zabezpečení těchto dat (např. minimálně prostřednictvím bezpečnostních hesel) a přístup dalších osob k těmto datům. Je lépe data ukládat mimo veřejná cloudová úložiště, např. do cloudů poskytovaných pracovištěm výzkumníků/výzkumnic, které nejsou zvenčí snadno přístupné,
- zajistit dobré technické zázemí s cílem, aby rozhovor nebyl přerušován (např. nestabilním připojením).

V rovině vztahu výzkumník/výzkumnice-účastník/ účastnice výzkumu je třeba

- zvážit způsob získávání informovaného souhlasu. Účastníci/účastnice musí mít možnost seznámit se s obsahem informovaného souhlasu před začátkem výzkumu. Problematické je případné získání podpisu a vhodné je proto využít ústní informovaný souhlas, kdy je souhlas nahrán v úvodu záznamu rozhovoru,
- v informovaném souhlasu musí výzkumník/výzkumnice uvést způsob záznamu rozhovoru (audio/video) a jak s tímto záznamem bude dále naloženo. Účastníci/účastnice musí být informováni/informovány o tom, kdy přesně

bude záznam zahájen, musí mít možnost kdykoli záznam zastavit a případně i požádat o jeho vymazání. Musí být informováni/informovány také o tom, kde bude záznam uložen, kdo k němu bude mít přístup, zda a k jakým účelům bude využíván po skončení výzkumu. Případně, pokud budou výzkumníci/výzkumnice pracovat nikoliv se záznamem ale s přepisy, kdy bude záznam zlikvidován a např. nahrazen anonymizovaným přepisem,

- zvážit postupný kontakt s účastníky/účastnicemi výzkumu ještě před zahájením vlastního online rozhovoru,
- ověření totožnosti účastníka/účastnice se doporučuje realizovat neformálně, přirozeně, v průběhu navazování kontaktu.

Závěr

Komise pro etiku ve výzkumu FHS UK významně podporuje práci na Vašich projektech a v případě, že potřebujete poradit se změnou Vašeho výzkumného snažení v rovině etických otázek, neváhejte se na nás obrátit.

Vypracovala: Komise pro etiku výzkumu FHS UK (KEV)

Za správnost: prof. PhDr. RNDr. Helena Haškovcová, CSc. (předsedkyně KEV)

Zveřejněno: 10. 4. 2020